

igazság az, hogy ezek éppen azoknak a társadalomból való érelyes kiküszöbölése mellett foglalnak állást. „A tapasztalat — mondja Benedikt — kimutatta, hogy a büntettek között vannak hibás, rendellenes, elfajult lelki alkotású emberek, kik változhatatlan természeti törvények szerint pusztítják a társadalmat, éppen úgy, mint az áradó vizek, a földrengés, ragadozó állatok stb., és pedig, ha szabadjokra eresztik őket, mindig ismételtlen pusztítják, károsítják. Minthogy senki sem vonja kétségbe azt a jogunkat, hogy a vízáradatok ellen töltéseket emeljünk, a ragadozó állatokat lelőjük, tehát azon jogunknál fogva, hogy fennmaradjunk, úgy a mint vagyunk, jogunk van ilyen társadalomellenes embereket is ártalmatlanná tenni, s ez ártalmatlanná tétel az alkalmas eszközök foganatbavételénél pontosan kell hogy számbavegye az ártalmas eszközöket, tehát a tényekkel kell hogy számoljon és nem pedig könyv- és hitcikkelyekkel“.

* * *

A „*Revue politique et parlementaire*“ ez évi május 10-iki számában *Novikov*nak találjuk egy elmefuttatását „L'élite intellectuelle et l'aristocratie“ címmel. Ebben az aristokrata osztályok történeti kialakulását, a társadalmi *élite* képződését lánczolatosan vezeti le s az egész cikk töredékét képezi egy nagyobb munkának, mely sajtó alatt van s címe: „Conscience et volitions sociales“. Mielőtt egy nemzetben szellemi élite-ről s aristokrátiáról lehetne szó, mely két csoportot *Novikov* egynek vesz, előbb természetszerűleg a gazdasági functiók végzik el munkájokat. Ha azonban egy ország gazdasági kizsákmányolása már előrehaladt, akkor előfordul, hogy egyesek gazdagságra, vagyona tesznek szert, kiknek nem kell többé dolgozniok a mindennapi kenyérért. Ekkor egy roppant nagy horderejű tény áll elő: egy új organum keletkezése, az értelmi élite-é.

Tehát *Novikov* értelmezése szerint az élite természetszerűleg alakul meg a gazdasági osztály kifejlődésével. Azután jellemzi szerző az aristokrátiák árnyoldalait és fogyatkozásait; első sorban az exclusivismust, melyről nézete az, hogy az aristokrácia elzárkozása absurdum, *contradictio in terminis*. Mert ugyanis, ha az aristokrácia nem foglalja magában a nemzet színé-javát, akkor nem érdemli meg nevét.

Érthetőleg az angol nemesség lebeg itt *Novikov* előtt mint eszmény, mint a valóságos aristokratia típusa. Fejtegeti ennek történeti előállítását, ott kezdve, mikor a XVI. század táján a jobbágság lassankint kiveszett Angliában. Ettől fogva a lordoknak nem volt semmi oly privilegiumuk, a mely a tömegeket megbotránkoztatta volna.

Egyébként *Novikov* czikke a történeti és politikai aristokratia megdicsőítése. Jellemző, a mit erre nézve mond, hogy t. i. mint a hogy vannak állatok agyvelő nélkül, de ezek az élet hierarchiájának legalsó fokán állanak, ép úgy vannak aristokratia nélküli társadalmak, de ezek a civilisatio legalsó lépcsőfokát foglalják el. Ha egy társadalom — úgymond — nem bír elég számos élite-tel, bizonyos az, hogy élete nem lesz sem tartós, sem fényes.

Ebből a szempontból tesz összehasonlítást Anglia és Törökország közt, melyek közül előbbi a continens és a szigetek 135 millió négyyszög-kilométernyi területéből 25 milliót mondhat magáénak; a földgömb másfél milliárdnyi lakossága közül pedig 381 milliót. Ez mutatja Anglia életerejét, melyet *Novikov* szerint aristokrátiájának köszönhet. Csakhogy nem szabad feledni, hogy épen nem szükséges, hogy az aristokratia exclusiv, retrograd, önző és korlátolt legyen. Ha ily fogyatkozásai vannak, az csak pathologikus állapotra vezethető vissza s nem normális. Ellenkezőleg szabadelvűnek, haladónak, nyitlnak kell lennie. Aristokrátiájának fogyatkozásai vezették sirjába Lengyelországot is.

*

„A munkavédelem nemzetközi szervezésére“ vonatkozó intézkedéseket s az azzal kapcsolatban szervezendő nemzetközi szolgálat berendezését ismerteti ugyane számban *Curti* képviselő („Un office international pour la protection du travail“).

Mindenki tudja, hogy a munkásosztály májusi ünnepéinek egyik lényeges követelése a nyolcz órai munkaidő. Svájcban azonban egyelőre megelégszenek a tizenegy órai munkanap tíz órára való rövidítésének hangoztatásával. A mi azonban a törvényhozást és hatóságokat visszatartja e követelések teljesítésétől, ez az az alapos aggodalom, hogy ha a törvény tíz órára korlátozná a munkaidőt, úgy képtelenség volna fölvenni a harcot az idegen versenynyel.

Ezért mondta ki egyhangúlag a svájci nemzeti tanács bizottsága is minden politikai pártkülönbség nélkül, hogy a nemzetközi függőség viszonyánál fogva, melyben a termelésnek majd minden ága találatik, egy ország ipari törvényhozása nem lehet teljesen autonóm s nem mozoghat kénye-kedve szerint. Ehhez képest abban állapodott meg, hogy indítványozni fogja a szövetségi tanácsnak a munkavédelem kérdése nemzetközi szabályozására czélzó tárgyalások újra fölvételét, s ez értelemben tett előterjesztést a szövetségi tanácsnak a szövetség mindkét törvényhozó testülete: a nemzeti tanács és a rendi tanács.

Ehhez a tényhez fűzi *Curti* a munkásvédelem nemzetközi osztályának megteremtése érdekében fölvetett eszméjét. Concentrálni akarná ebben azokat a különböző aspiratiókat, melyeket már a berlini congressus egy góczba gyűjteni igyekezett, hogy azokra nézve a legfőbb nyilvánulati formát jelentse.

Feladatai közé sorozná mindenekelőtt a munkásvédelemmel összefüggő összes törvényeknek és fontosabb hivatalos közleményeknek egy központi hivatal útján leendő összegyűjtését és közzétételét, ide foglalva az iparrendészetre s az asszonyok és kiskorúak védelmére tartozó törvényszövegeket is. Továbbá a munkaidő tartamát s az éjjeli és vasárnapi pihenést az államszolgáltatásban s a közlekedési vállalatoknál (posta, vasút, hajózási vállalatok, lóvasutak, közúti vasutak, távirtda, telephon) érdeklő intézkedéseket, a tanonczügy, a gyárak, üzemek és szállítási vállalatok magánjogi felelőssége, a munkáslakások kérdése, az ipari és mezőgazdasági munkások betegség, inség, rokkantság, baleset elleni biztosítása s a munka-kamarák szervezése terén elért eredményeket.

Lényeges feladatául jelöli meg *Curti* egy ily központi szervezetnek a munkásvédelem tekintetében egy évi jelentés szerkesztését a törvényhozói és administratív hatóságok által a rendszer fejlesztése érdekében kifejtett tevékenységről.

Végül a nemzetközi bureau utolsó célját abban látná, hogy évenként vagy minden két évben egy congressus kiindulási pontjául szolgáljon, melyen a parlamentek tagjai s az érdekelt államok delegáltjai alkalmat nyerjenek kicserélni s megvitatni nézeteiket a munkásvédelem kérdéséről.

„A nemzetközi bimetalismus“ kérdésének és történetének is hosszabb czikket szentel a „*Revue politique et parlementaire*“ ez évi június 10-iki számában ***. A bimetalismus atyjának *Fougeirol* nyomán Darius királyt mondja, ki már a birodalmát alkotó hús satrapiában törvényként állapította meg, hogy alattvalói bizonyos adót akár egy drachma arannyal, akár tizenhárom és egy harmad drachma ezüsttel fizethessenek le. Látnivaló ebből, hogy abban az időben az arany és ezüst közötti értékviszony $1 : 13 \frac{1}{3}$ volt.

Azóta azonban a viszony természetesen gyakran változott. Franciaországban sokáig $1 : 12 \frac{1}{2}$ volt, azután $1 : 14 \frac{1}{2}$ lett; Angliában és Németországban $1 : 15 \frac{1}{2}$.

A mint ebből kitetszik, a viszony a kereslet és kínálat természetes törvényét követte. egész azon napig, a midőn bizonyos nemzetek, különösen Franciaország, elhatározták, hogy állandó jelleget adnak az értékviszonynak. A III. évi germinal 18-iki (1795. ápril 7-iki) törvény megszabta, hogy a pénzegység „franc“ nevet vesz föl s az öt frankos darab súlyát 25 ezüstgrammban állapította meg $\frac{9}{10}$ -edrészes nemesfém-tartalommal, azaz 9 rész ezüst és egy rész keverékkel.

Később a XI. évi germinal 16-iki törvény tovább tökéletesítte ezt a rendszert, mikor 20 frankos aranydarabok veretését rendelte el. kilogrammonként 155 darabot, szintén $\frac{9}{10}$ -edrészes finom tartalommal. Ez volt az egy kilogramm arany megállapítása $15 \frac{1}{2}$ kilogramm ezüsthöz.

A szabadveretés megengedettett egyidejűleg mindkét fémnél. Minden ezüst- vagy aranyrúd tulajdonosa jelentkezhetett a pénzverdében és a törvény által megállapított veretési költség leszámitásával (6 fr. 70 c. egy kilogramm arannál s 1 fr. 50 c. egy kilogramm ezüsthöz) megfelelő súlyú törvényes pénznemet követelhetett cserébe.

1873. szeptember 6-án azonban a kormány, a közpénztáraknak ezüsttel való elárasztása folytán, elhatározta az ezüst szabad veretésének fölfüggesztését s annak a forgalom szükségéhez mért arányosítását.

Azok között az okok között, melyek e rendszabályt előidézték, Rochaid gróf egyebek közt a következőket sorolja föl:

1. Az ezüst demonetisatiója Németországon, mely 1872-ben az egységes arany-valutát fogadta el.

2. A latin Unio által okozni kezdett nehézségek.
3. Az ezüst-bányák termelésének szünetlen szaporodása.
4. Az észak-amerikai Egyesült-Államok által az arany-
valuta elfogadása az ezüst szabad veretése felfüggesztésével, s a
fém használatának csupán az 5 dolláron alóli fizetésteljesítésekre
korlátozásával. (1873. ápril 12-iki törvény.)

Ily nagymennyiségű ezüstnek a piacra vetése, bárminő elő-
vigyázzal történt is, érthető zavart kellett hogy okozzon. Ezt
a francia kormány arra használta, hogy német rudakat vásárolt
s azokat 5 frankos darabokká verette ki, melyek arra szolgáltak,
hogy részben azzal törleszsze hadi kárpótlás iránti tartozását.

Mindamellet az ezüstkészlet fölszaporodása elleni intézkedé-
sek sikertelenek maradván, Franciaország kénytelen volt 1876-ban
a magánosok számlájára való szabad veretést nemcsak korlátozni,
de egyenesen eltörölni.

Ettől fogva az ezüst ára annyival rohamosabban hanyatlott,
minél nagyobb arányokban emelkedett termelése.

Tudjuk, hogy a bimetallisták később az ezüst e csökkené-
sének tulajdonították minden más áru csökkenését is.

Átmegy aztán a cikk a nemzetközi bimetallisták és az
arany monometallisták két szembenálló táborának ismertetésére.
A mi Franciaországot illeti, a bimetallisták oldalán találjuk az
1895. márczius 23-án Párisban végleg megalakult nemzeti bime-
tallista ligát, mely áll: 1. a francia mezőgazdák egyesületéből;
2. a francia földművelési és iparegyesületből (Association de
l'industrie et de l'agriculture françaises); 3. a mezőgazdaság elő-
mozdítására alakult nemzeti egyesületből (Société Nationale de
l'encouragement à l'Agriculture). Ellenben a francia arany-
valutások sorában oly neveket említhetni, mint a most elhalt Leon
Say, Leroy-Beaulieu, Raffalovich, Yves Guyot stb.

A nemzetközi bimetallismus érdekében ez év márczius 17-én
Meline minister terjesztett elő a francia képviselőházban 347 társa
nevében határozati javaslatot, mely lényegében ezeket adja elő:

Tekintve, hogy az ezüst disqualificációjának és szabad vere-
tése felfüggesztésének hármias következménye: 1. hogy az ezüst-
valutás államok: India, Kína, Japán, Mexico ipari vagy mező-
gazdasági belföldi termelése javára roppant védelmet biztosít;
2. hogy ugyanezen országok belterményeinek magas kiviteli prae-
miumot enged; 3. hogy az arany-valutájú országoknak ezzel lehe-

tetlenné teszi gazdasági téren a versenyt az ezüst- valutájú országokkal — a helyzet orvoslása az arany és ezüst közötti állandó viszonynak a jelenlegi arany- valutás államok között nemzetközi egyezség útján leendő szabályozása által volna elérhető, melynél-fogva az állandó viszony megállapítása után a nemzetközi bimetallismushoz csatlakozva, minden ország megnyitná pénzverdét az ezüst szabad veretésének, mely pénzzé veretve ugyanolyan fizető erővel bírna, mint az arany.

De még tovább mennek a nemzetközi bimetallismus hívei s bebizonyíthatni vélik, hogy a jelenlegi helyzet mellett a depreciált pénzrendszerű országok olcsóbban értékesíthetik Európában terményeiket azzal a beneficiummal, melyet a belföldön forgalomban levő ezüst- vagy papírpénz arannyal való kicserélése hoz magával. Ez tehát valóságos kiviteli praemium. Másfelől ugyanezen nemzeteknél a behozatali cikkek ára az arany- nak az ezüst fölötti agiója egész összegével emelkedik. Ez tehát a belföldi ipar védelme.

Úgyde vannak, a kik ellenkező következtetésekre jutnak e kérdések tanulmányozása után. Így René Brice egy 1894. február 12-én a francia képviselőházban elmondott beszédében nem habozott azon meggyőződésének adni kifejezést, hogy mind- azon okok közt, melyek a gabona árára befolyanak, az ezüst depreciatiója a legcsekélyebb mértékben foly be. Ugyanis két- ségtelen bizonyítékát nyújtja annak, hogy a belföldi pénz elérték- telenedése visszahat az árúk előállítási költségeire s így nem eredményezhet kiviteli praemiumot. Világosan bizonyítja a váltó- árfolyam ezen csekély jelentőségét az árak alakulása befolyáso- lásánál a francia gabona jelenlegi helyzete. Ápril 17-én a bombayi gabona Marseilleben raktáron 14 frankot ért 100 kilogrammon- kint, s ugyanekkor a francia gabonát Rouenben csak 17 fr. 50 c.-mel jegyezték. Már pedig a gabona vámja 7 frank lévén 100 kilonkint, a francia gabona, ha árát az indiai gabona ára szabályozná, belföldön 21 fr. 50 c.-en kellene hogy álljon, holott csak 17 fr. 50 c.-en áll. Tehát más tényezők keli hogy itt közbe játszszanak.

Ha tehát a tények vizsgálata meggyőz arról, hogy az árak hanyatlását más okok idézték elő, mint a váltó-árfolyam, kér- dés, hogy melyek azok az okok?

A cikk megfelel erre, midőn először is az egyesült észak-

amerikai és az európai államok nagyobb része által elfogadott túlhajtott védvamos rendszerre mutat rá, mely túltermelésre vezet kezdetben az árak önkényes felhajtása által s azután a külföldi piacok elzárkózása folytán keletkezett visszaesés által.

Ily okot lát további sorban az európai iparágak meghonosításában is keleten és az Egyesült-Államokban. Harminczöt év előtt még az Egyesült-Államok számos cikknél Európa tributariusai voltak. De Európa oda küldte emigránsait, gyártási és mezőgazdasági módszereit s ma az Egyesült-Államok nemcsak önmagoknak elegendők, de sőt többet termelnek, mint a mennyit elfogyaszthatnak.

A vén Európának vannak ugyan még tartalékjai, melyek segélyével hosszú időn át folytathatja még a harczot a külföldi piacokkal szemben, különösen ha el van szánva a megtakarítások útjára lépni, melyeknek első föltétele a fegyveres béke politikájá által parancsolt roppant terhek reductiója lenne.

De föltéve, hogy a válság csakugyan olyan intensiv, mint a milyennek állítják, akkor fölmerül a kérdés, vajjon a bimetallismus orvoslást hoz-e a bajra, s megfordítva nem-e inkább súlyosbitja azt?

Ezzel a kérdéssel foglalkozik a cikk utolsó része, midőn Amerika példáját idézi azon veszély illusztrálására, melynek kitette magát, midőn az ezüst cursusát erővel fentartani igyekezett.

1878-ban az ezüstmánya-tulajdonosok pressiója alatt a congressus megszavazta a *Bland billt*, mely a kincstár számlájára legalább évenkénti két millió ezüstdollár vásárlását és veretését határozta meg, tehát évenként 120 millió frankét.

Miután ez a rendszabály nem vált be s az ezüst ára tovább is hanyatlott, az 1890. július 14-én megszavazott Shermann-féle törvény kötelezte a kincstárt a vásárlásokat évenként legalább 1.679,000 kilogrammra emelni, a mi körülbelül 373 millió frank vert ezüstpénznek felel meg.

Mindezen intézkedések daczára az eredmény csak az maradt, hogy az Egyesült-Államok mesterségesen szaporították a termelést, koczkaztatták budgetjök egyensúlyát s csökkentették arany-tartalékjokat, mely 1890-ben 190 millió dollárról 1892-ben 111 millió dollárra fogyott le. Így aztán, nehogy tovább csúszszanak a végzetes lejtőn, 1893-ban kénytelenek voltak eltörölni a Shermann-féle törvényt.

Minden más ország ily helyzetben a kényszer-árfolyamhoz folyamodott volna. Hála kivételes gazdasági forrásaiknak, az Egyesült-Államok becsülettel teljesíthették kötelezettségeiket, eddigelé arannyal váltva be forgalomban levő bankjegyeiket.

Ma az ezüst beözönlése ellen, Franciaország és Belgium példájára, majd minden állam védekezési rendszabályokat léptetett életbe.

Olaszország 1875-en a szabad veretés betiltásával.

Finnland 1877-ben az ezüst- valuta arany- valuta általi helyettesítésével.

Románia 1890-ben a Lei-k demonetizálásával s az arany- valuta elfogadásával.

Tunis 1881-ben a francia érmerendszer behozatalával az egységes arany- valuta alapján.

India 1890-ben az ezüstveretés eltiltásával.

Végül Oroszország és Ausztria-Magyarország is épen most tesz eredményes lépéseket a készpénzfizetések felvételére s a forgalomban levő papírpénzek arannyal való helyettesítésére.

S így a míg Amerika sikertelenül igyekszik fentartani az ezüst árfolyamát, Európa legtöbb állama határozottan arra az útra lépett, hogy ezüst-, illetőleg papír- valutáját arany- valutával cserélje fel.

A bimetallisták tartanak a pénz lehetséges megritkulásától az egyetlen arany- valuta elfogadása esetén. Ezzel szemben cikkünk kimutatja az aranytermelésnek néhány év óta emelkedő irányzatát, s utal a clearing-house-okra, a hol a bankárok közti számadások egyszerű differentiák útján nyernek szabályozást. Franciaországban, de Európa más államaiban is mindinkább hajlandók közeledni a clearing-house forgalomhoz, s fontosabb fizetéseket kizárólag váltók és cheque-ek útján eszközölni. Nincs tehát távol az idő, mikor a pénz csak kiegészítője gyanánt fog szerepelni az üzletforgalomnak.

Végül még egy más, tisztán a francia nemzet szempontjából érvényesített ellenvetése is van a cikknek a nemzetközi bimetallismus rendszere ellen. Franciaországot külkereskedelmi mérlege a többi államok hitelezőjének mutatja évi 800—900 millió frankkal. Megengedhető-e, hogy ez államok ezután ezüstben teljesítsék a fizetést? — kérdi a cikk. Igaz, hogy ez mindegy volna, ha az ezüst fizető erejét épen úgy, mint az aranyét, nemzetközi egyezmény biztosítaná. De — folytatja a cikk — vajjon a nem-

zetek közti egyezmények bírhatnak-e állandó tartammal? A gazdasági téren bizonynyal nem, mert a tarifa-háborúk a legnagyobb elkeseredéssel folynak a politika terén és elég volna egy szikra, hogy általános conflagratiót idézzen elő.

*

Fournier de Flaix a francia bank szabadalma küszöbön álló megújítása kérdéséhez szól hozzá ugyane füzetben. 1897. december 31-én fog lejárni a francia banknak 1805-ben engedélyezett azon szabadalma, hogy 1848-ig csak Párisban, később egész Franciaországban egyedül bocsáthasson ki látra fizetendő, előmutatóra szóló jegyeket. Már 1891-ben a kormány a bankkal tárgyalásokat vezetett be a bank privilegiumának 1920-ig, azaz 23 évre leendő meghosszabbítása iránt a bankstatutumnak némi módosítása s az állam és bank között az adósságra és a kincstárra vonatkozó bizonyos egyezmények alapján, a minő 40 millió ingyenes hitel, s öt éven át (1892—1897-ig) az állam részére fizetendő évi 2 millió, 1898-tól kezdődőleg pedig 2.500,000 frank. Ezt a javaslatot *Burdeau* védelmezte egy külön bizottság nevében, de a közbejött ministerválság következtében a javaslat félretétetett. Különösen socialista körökben a francia bankkal, annak privilegiumával, függetlenségével, sőt részvényesei tulajdonjogával s a bankszabadsággal szemben is bizonyos ellenáramlat keletkezett, s ez áramlattól vezetve, sok politikus elérkezettnek látta az időt Franciaországban egy állambankkal tenni kísérletet, ép úgy, mint a progressiv jövedelmi adóval. Sokan már most azt bizonyítják, hogy az 1897. december 31-ike a francia bank fennállására nézve végzetes terminus, mert ha a bank abban a keretben, melybe statutumai, a törvények, decretumok és szabályrendeletek állították, nem nyer meghosszabbítást az államtól, a felszámolás elkerülhetetlen, már csak azért is, mert az 1803-iki és 1806-iki törvények s az ezekre következett rendeletek, de maguk az 1840. és 1857-iki engedélymeghosszabbítások is nemcsak megmásították a statutumokat, de megfosztották a bankot magántársulati jellegétől is, a mi nem engedné meg, hogy tovább is fennállhasson a kereskedelmi törvény s az 1867-iki törvény feltételei közt.

Nem osztja ezt a nézetet *Fournier de Flaix*. Szerinte az 1897. december 31-ike határidejét jelenti ugyan az állammal kötött egyezségnek, de nem képezi határidejét a társaság fenn-

állításának. Helye nincsen a felszámolásnak, mivel az állam nem részvényes, tehát semmi joga nincs az activákra.

Analog a helyzet az angol bankéval, mely az 1844-iki törvény értelmében 1.800,000 frank évi összeggel tartozik az államnak a privilegium engedélyezéseért és a bankjegyek bélyegilletéke fejében. De ez állandó, kockázat nélküli illetmény és semmi összefüggésben nem áll a bank nyereségével, mely viszont az 1892-iki egyezmény értelmében fokozatos remunerációban részesül, évi 160,000 font minimummal s az alapításakor az államnak előlegezett 11.015,100 font sterling tőke 2 $\frac{1}{2}$ százalékos kamatjával.

Ellenben más függőségi viszonyban áll a német birodalmi és az osztrák-magyar bank, melyek valósággal részesednek a bank üzletében, s melyek közül a német birodalmi bank 1895-ben 5.895.558 frank nyereséget juttatott a birodalomnak.

Említi még a szerző az ellenkező típusú bankok közül a spanyol bankot, mely a kormányval való szoros viszonya daczára teljesen független, s az orosz bankot, mely valóságos állambank s minden nyeresége a birodalmi kincstárba folyik.

Nem így a francia bank, mely csak az 1850. aug. 6-iki törvény által megerősített 1848-iki ideiglenes kormányi rendeletek óta fusionált valósággal a departementalis bankokkal, melyek szintén elnyerték a látra fizetendő, bemutatóra szóló bankjegyek kibocsátási jogát. Ma minde bankok fiókok által vannak helyettesítve. Mult év december 31-én a bank 94 fiókot állított fel és 38 kisegítő irodát, ebből 12-t Párisban. Ezenkívül 128 város van kapcsolatban a fiókokkal vagy kisegítő irodákkal, melyeknek papírjait a bank elfogadja.

Ezután a bank történetére tér ki a szerző, constatálva, hogy az 1870-iki háború után 1895-ig különös mértékben volt észlelhető a felvirágzás, úgy hogy a francia bank a világ első bankjává lön, fölülmúlva még az angol bankot is, mely 125 évig kormányozta a világkereskedelmet.

Most a bank jövőbeli sorsának eshetőségeivel foglalkozik a czikk, bírálgatva a különböző rendszereket. Az egyik áramlat az, mely a francia bank helyébe egy állambankot akar állítani, felruházva a jegykibocsátás privilegiumával. A második nézet minden monopolium eltörlését hangoztatja, teljes forgalmi bank-szabadsággal, a szükséges garantiák mellett. A harmadik eset a

bank privilegiumának meghatározott időre, méltányos föltételek mellett való megújítása.

Minde nézetekre az író megjegyzése az, hogy igazi állambankról ez idő szerint csak egyről lehet szó: az orosz bankról; de kétséges, hogy fentartható lesz-e ez is, ha Oroszország papírpénz-rendszeréről áttér az ércz- valutára. Igaz, hogy Svájcban is, mely eddig a bankszabadság híve volt, rebesgetni kezdik egy állambank felállítását jegykibocsátási monopóliummal. De Svájcban szegény és kicsiny területe van, melynek lakossága a 12-ed részét sem teszi Franciaország lakosságának.

Szilárd meggyőződése *Fournier de Flaix*-nek, hogy Franciaországban az állambank eszméjének hívei, titkos barátai a papírpénznek, csak titkolják eddig terveiket, reményeiket. De még egy közönséges állambank is papírpénz nélkül, a hitelforgalomhoz mért aranyfedezettel, nehezen lenne megvalósítható Franciaországban s veszedelmet képezne, mert a socialistáknak a radicales pártra gyakorolt befolyásával kikerülhetlenül papírpénz-rendszerre vezetne. A mi a bankszabadságot illeti, annak napja még nem jött el Franciaországban, bár el fog jönni. Ez idő szerint csak Franciaország hitelének s az alapjául szolgáló intézményeknek megóvásáról lehet szó.

Mindezeknél fogva *Fournier de Flaix* habozás nélkül ajánlja a bank privilegiuma megújítását 23 évre, 1920-ig, a bank által elvállalt módosítások mellett, melyeknek lényegesebb pontjai a következők:

1. Hitelképes mezőgazdasági és más szövetkezetek váltóinak és más kereskedelmi papírjainak leszámítolása, még pedig oly kiterjesztéssel, hogy a bank 120 napi lejáratra számítja le a hitelképes mezőgazdáknak két vagy három aláírású papírjait. E concessio a Franciaországban 14—16 milliárdot képviselő mezőgazdasági termelésnek annál indokoltabb, mert a spanyol bank is 120 napos lejáratot enged a mezőgazdasági hitelnek, a Reichsbank pedig két aláírás mellett is elfogadja a gazda váltóját.

2. Az államnak előlegezett 140 millió kamatainak megszüntetése, a kincstári kibocsátványokban való ingyenes közreműködés.

3. A 18 kiegészítő irodának fiókká változtatása, melyek száma ekkép 112-re emelkednék, s 30 új városban 30 kiegészítő iroda létesítése.

4. A kamatláb 5⁰/₀-on felüli emelkedéséből származó nyereségnek a tartalékalaphoz csatolása.

5. A 100 frankon felüli osztalékból származó fölöslegnek szintén a tartalékalaphoz csatolása, úgy hogy az államnak 1920-ban a tartalékalap feléhez lenne igénye.

9. Az igazgatóságban a gazda-elemnek tér nyújtása s a bankban uralkodó internacionális szellemnek gyöngítése.

Míndezek mellett a módosítások mellett különösen a socialistapárt fejei: Milleraud és Camille Pelletan törtek lándzsát. Előbbi, miután kiemelte az osztalékok túlságos magasságát, az internationalismus túlnyomó befolyását, a statutumok szűkkeblűségét s az egész intézmény bourgeoisismusát, jelezte az ingyenes kölcsönhitel aerája előkészítésének szükségét, tekintve, hogy a francia bank közintézet, mely az államé, helye van tehát annak, hogy belőle igazi nemzeti bankot csináljanak.

* * *

Eichthal, ugyancsak a „*Revue politique*“ május 10-iki füzetében Tocqueville nagy hírré vergődött könyvét: „A demokratia Amerikában“ bírálja és fejtegeti azzal a kritikai látkörrel, mely méltó a hírneves munka szerzője nevéhez. Tocqueville először mondta ki, hogy az egyenlőség nem szükségképen vonja maga után a szabadságot, mert az egyenlőség ép oly könnyen alkalmazkodik az egész nép souverainitásához, mint egyetlen ember abszolút hatalmához. „Van egy férfias és jogos törekvés az egyenlőségre, mely arra ösztönzi az embereket, hogy mindnyájan erősek és becsültek akarjanak lenni. Ez a törekvés arra irányul, hogy a kicsinyeket a nagyokhoz emelje fel. De létezik az emberi nemnél az egyenlőségnek egy elfajult ösztöne is, mely arra indítja a gyöngéket, hogy az erőseket saját színvonalukra rántsák alá, s mely arra szorítkozik, hogy az emberek jobban szeressék a szolgaság egyenlőségét a szabadság egyenlőségénél“.

„Valóban az egyenlőség két irányt eredményezett. Az egyik az embereket egyenesen a függetlenségre vezeti s őket hirtelen az anarchiáig sodorhatja; a másik hosszabb, rejtettebb, de biztosabb úton kalauzolja a szolgaság felé. A népek könnyen meglátják az elsőt s annak ellentállanak; a második felé észrevétlenül hagyják magukat ragadtatni.“

A szabad népek erejét Tocqueville a községben látja rejleni. Nem véletlen tehát, hogy a községen kezdi az amerikai demokratia jellemzését. Községi intézmények nélkül — mondja — egy nemzet adhat magának szabad kormányt, de nem bír szabadságszellemmel. A társadalom testébe megvonult despotismus előbb-utóbb felszínre kerül.

Hozzáteszi azt is, hogy a községi szabadság úgyszólván daczol az emberi erőfeszítéssel. Ritkán teremthető meg, önmagától születik. Európa összes nemzetei közt egy sincs, a mely ismerje.

A községi decentralisatióval szemben azonban nem engedi át magát illúzióknak. Először is az administratív decentralisatióval szembe a kormányzati centralisatiót állítja. Oly megkülönböztetés ez, melyre súlyt fektet, s melyet szem elől tévesztettek abban a lelkesedésben, melyet a decentralisatio áldásairól rajzolt képe keltett.

„A centralisatióknak — úgymond Tocqueville — két teljesen különböző neme van, melyeket fontos dolog jól felismerni. Bizonyos érdekek a nemzet minden pártjával közösek. Ilyen az általános törvények kiformalódása és a nemzet viszonyai a külföldiekhez. Más érdekek a nemzet bizonyos részeit érdeklik, mint a községi vállalkozások. Ugyanegy helyen, vagy ugyanegy kézben összpontosítani az előbbieket intézését annyi, mint kormányzati centralismust létesíteni. Ugyanoly módon concentrálni a második sorban említett ügyek intézését annyi, mint administratív centralisatiót teremteni meg. A centralisatio e két neme egymást kölcsönösen támogatja, egymást hozza magával, de nem hinném, hogy elválhatatlanok lennének. Részemről föl nem tudnám fogni, hogy egy nemzet élhessen s különösen virágozhasson erős kormányzati centralisatio nélkül. De azt hiszem, hogy az administratív centralisatio csak a nemzetek elpetyhüztésére szolgál, melyek azért vetik magukat alája, mert szűnet nélkül csökkenteni törekszik köztük a községi szellemet.“

Montague a helyhatósági administratio rendszereit Amerikában három typusra osztja: *Township*, megyei és közvetítő rendszerre. Majd minden államban meg lehet találni a *Township* vagy a *County*-rendszert. A közvetítő rendszerrel újabban tettek kísérletet, hogy a két régiebb typus előnyeit párosítsák. Tökéletes *Township* csak Új-Angliában létezik, tiszta *County*-rendszer pedig

délen. Montague azt is hozzáteszi, hogy Tocqueville a legjobb képet rajzolta a Townshipról.

Eichthal szerint azonban Tocqueville nem oldotta meg teljesen a problémát, azt tudniillik, hogy egy demokratiában létezhetik-e erős központi kormány, mely függetlenül intézi az általános érdekeket s hasonlóan független és erős helyhatóságokat tűr meg maga mellett. A gyakorlat mindenütt azt mutatta ki, hogy e kettő nehezen összeegyeztethető. Az adminisztratív hatalom feladata a központi hatalom intézkedéseit alkalmazni, s annak, hogy ez valóságos hatalom legyen, első föltétele, hogy akaratát végrehajthassa, még akkor is, ha ellenkeznek a helyi érdekekkel és érzelmekkel. Hogyan történhetne ez meg, ha ezek a népsouverainitás oly kifolyásait jelentik, melyek följogosítva hiszik magukat a nemzeti kormány parancsainak ellenszegülni?

Ebből azt következteti *Eichthal*, hogy a Tocqueville által föltételezett ténsorozat megfordítandó és a decentralisációnak nem a községből kell kiindulnia és az államnál végződnie, de az államból indulnia ki és a kormányzati központtól terjednie kifelé, és pedig nem mint a helyi elemek abszolút joga az autonómiára, de mint kedvező politikai föltétel a nemzet fejlődésére, mint méltányos és előnyös felosztása a functióknak és felelőségeknek.

Még egy erős fékét látta Tocqueville a szabadság elnyomásának a demokratiákban, az államtól független valláson s a községi élet szabadságán kívül a birói hatalomban. Ennek természetét az amerikai Egyesült-Államokban a foederalis kormány és a többi államok hatáskörének, souverainitásának megosztásából fejtette ki. Ugyanis az államok kormányainál maradt a közönseges jog, a foederalis kormánynál a kivételes jog. De mivel előre látszik, hogy a gyakorlatban kérdések merülhetnének fel e kivételes jog szabatos határaitra vonatkozólag, s mivel veszélyes lett volna e kérdések eldöntését maguk az államok által alkotott rendes bíróságokra bízni, tehát egy foederalis fötörvény székét, egy egyetlen bíróságot teremtettek, melynek egyik feladata volt a versengő kormányok között föntartani a hatáskörök megosztását, úgy a mint az alkotmány azt megállapította.

Így alakult meg a birói szervezet fejeként az a legfőbb bíróság, mely kezdetben csak arbitrage szerepre rendeltetve a csaknem souverain államok között, ezen szerepre való tekintettel jelentékeny hatáskörrel és függetlenséggel ruháztatott fel. Ennek

szolgálnak garantiáik: tagjainak a senatussal egyetértőleg az elnök által való kinevezése, elmozdíthatatlansága, magas javadalmazása s a bírának a legjelesebb jogászok közül választása, mind megannyi körülmény, melyek a főtörvényszéket általán tiszteltté s a pártok fölött állóvá tették.

Az alkotmány, mint minden hatalom eredete értelmezésének a bíróságra való ruházása — jegyzi meg Tocqueville — egyértelmű lett volna a főhatalomnak ráruházásával, ha a correctivum nem találtatott volna meg a politikai testületek azon jogában, hogy az alkotmányt módosíthassák. „Az amerikai alkotmány nem tekintetik megváltoztathatlannak, mint Franciaországban, de módosítható a nép akaratából, a megállapított formák mellett. A nemzet, alkotmányát megváltoztatva, mindig engedelmességre kényszerítheti a bíróságokat.“

Ismerjük a birói szervezetben azóta történt radicális változásokat: a bírának általános szavazatjog alapján történő választását csaknem minden államban, a bíróságok gyakori följújtását, a birói, politikai és közigazgatási tisztviselőkre alkalmazott hivatali turnus rendszerét. De Tocqueville különösen az esküdszékktől várta az igazságszolgáltatás mélyreható reformját, habár ez intézményt is ékesszóló általánosságok fátyolán át látja. Főkép a polgári esküdszékben hitte ő a szabadság védőpajzsát, azt az iskolát, melyben a polgárok ítélkezési szellemet és szokásokat sajátítanak el, s mely legjobban előkészíti a népet a szabadságra, s hol megtanulnak tisztelettel viseltetni az ítélt dolog és a jog eszméje iránt.

Annyira megy Tocquevillenak az elragadtatása a birói intézmény ezen alkotmánykiegészítő szerepe fölött, melynek alapján a főtörvényszék csak újabban is a progressiv jövedelmi adótól mentette meg az Egyesült-Államokat, alkotmányelleneseknek declarálva azt, hogy így kiált fel: „Vigyázzanak, mert egy oly választó hatalom, mely nincs alávétve birói hatalomnak, előbb-utóbb minden ellenőrzést leráz magáról. A birói hatalom kiterjesztése az államban kell tehát hogy correctivuma legyen a választó hatalom kiterjesztésének. Ha a kettő nem jár együtt, az állam végre is szolgaságba vagy anarchiába süllyed.“

Épen így nyilatkozik a demokratikus souverainitás veszélyeiről is, s az egyszerű számbeli majoritások mindenhatósága ellen. „Kárhözatosnak és gáncsolandónak tartom azt a tételt, hogy kormányzat dolgában egy nemzet többségének joga van

mindent tenni. Ha föltehetjük, hogy egy mindenhatósággal felruházott egyén visszaélhet ezzel ellenségeivel szemben, miért ne tehetnék fel ugyanezt egy többségnél? A mi engem illet, a mindenhatóság jogát, melyet egyetlen embertársamnak meg nem adnék, nem fogom megadni többnek sem.“

*

Nevezetes tudományos vállalkozásról számol be tovább a „*Revue*“ ugyanezen száma olvasóinak.

A brüsseli tudós társaság palotájának két kicsiny terme a társadalmi tudományoknak van szentelve. Alapítója egy *Solvay* nevű nagyiparos, s jól felszerelt könyvtáron, bibliographiai intézeten kívül az évkönyvek, repertoriumok egész gyűjteményét öleli fel.

Nagyérdekű tanulmányoknak szolgál újabban ez az intézet kiindulási pontjául, melyeknek megpendítője maga Solvay s melyek korszakot alkothatnak a társadalmi reform terén. Nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy fokozatosan megvalósíttassék az, a mi minden társadalmi reformterv főczélja kell hogy legyen, hogy t. i. mindenkinek hasznára az emberi erő maximális hozadéka állapíttassék meg.

Ezen cél eszköztét két formában képzei Solvay, t. i. az örökösödési adó formájában és a pénz mint csereeszköz eltörlése formájában. Megjegyzendő, hogy az örökösödési adót az öröklés teljes eltörlésével egyértelmű *progressio* alapján véli keresztülviendőnek, a pénz eltörlése alatt pedig minden adásvételi üzlet beszüntetését érti, mely a pénzforgalmon alapul, s egyáltalán a kereskedésnek *truc*-rendszerrel való helyettesítését veszi célba.

Az új rendszer alapgondolata az, hogy az állam legyen a köznek egyetlen bankja; jövőben tehát minden polgárnak meglesz a maga bankárja s elszakítani magát a banktól annyit teszen, mint magát az életből kiküszöbölni.

Először is az állam számvitelében minden polgárnak egy nyílt számla áll rendelkezésére. A polgár *activája* a számla élére iratik, s ezen *activához* képest kapja meg mindenki élvezeti avagy hitelbárczáit, melyek segítségével kell hogy fedezze minden szükségletét, minden szeszélyét.

E bárczák alapján az egyes résztvevőknek engedélyezett

activa bizonyos meghatározandó arányban mindig alatta maradna azon valóságos activának, melyre az államnak, mint központi bankárnak fedezete van. Így egy adott vagyont az állam bárczákal alakjában azon egész vagyon hét-, nyolcz-, kilencz-, tizedrészenek megfelelő hitellel dotálna. A fizetésen kívül más jövedelemforrásokkal nem rendelkező munkadíjasok ideiglenesen blanco bárczákkal láttatnak el. A hitelesen igazolt bevételek és kiadások följegyzéseivel betöltött blanketta szolgálna alapjául az arányos hitelnyújtásnak.

Solvay ezen eszméjét a bárczákat rendeltetése tekintetében következőleg fejti ki tovább elvbarátja, *Emile Vandervelde*.

Tegyük föl, hogy a könyv két rovatra van osztva: kiadásokra és bevételekre. Ezenkívül minden polgár egy változó számú bélyegzőt kapna, személyazonosságának könyve adataival egybehangzó állandó jelzetével ellátva, minők: személyes száma, községe, megyéje, országa kimutatása. Egy adásvétel esetén a vételösszeg liquidálása következő módon történik. A vevő fölbélyegzi az eladó könyvének bevételi rovatát, míg ez utóbbi a vásárló könyve kiadási rovatát bélyegzi föl.

Az általunk felbélyegzett könyv az eladóé s az ő birtokában marad. Ez képezi az átszolgáltatott árú elismerésével pénztárába befolyt eladási árt. Ellenben a szállító által felbélyegzett könyv a mi hitel- vagy élvezeti jegyünk, ez vagyonunkban az állam részére engedett hitelt képez, mely a maga részéről adóságunk kifizetésére van kötelezve.

Ugyanis az történt, hogy kiadásunk összegét a bankadó állam a szállító activájára írja s ezen activára szállítónk oly arányos hitelösszegekben részesül, melyek segítségével ő is bevásárolhatja nyers anyagait, fogyasztási czikkeit.

Tehát minden polgár eladó és vevő lehet egy személyben. A könyvek kettős rovatra vannak osztva a számvitel egyszerűsítése s az állandó ellenőrzés kényelme érdekében. Az állam által a polgároknak engedett hitel mennyisége minden könyvecske első oldalára van vezetve. A bizalmatlan eladó, kinek kezében lesz könyvecskének, kinek módjában lesz azt általvenni és ellenőrizni, kitől sohasem tagadhatjuk meg könyvünk átadását — tekintettel a felülbélyegzési eljárásra — mindig abban a helyzetben lesz, hogy vagyoni állásunkat mérlegelheti, ép úgy igénybe vett, vagy a vásárlás és eladás, a bevétel és kiadás, a nyereség és

veszteség folytonos hullámozása közt consolidált hitelképességünket is figyelemmel kísérheti. Nehéz lesz ki nem fizetni az embernek szabóját. Minden ügylet nyilvánosan megy végbe. Az anyós tudni fogja, vöm uram hányszor jár el a balletbe, s hány cotelette-t fogyaszt.

Viszont az állam, mint főintéző, az év végén vagy az év folyamán az érdekeltek által benyújtott könyvecskéket hivatalában gyűjti föl s az összehasonlítások, matematikai kiszámítások egész tömkelegéből állapítja meg minden polgárnak vagyónmérlegét. Ebből következik, hogy az örökségre kivetett egyetlen adó is lehetővé válik, s a kijátszás teljes elkerülésével fedezni lesz képes a kincstár minden szükségletét.

Hozzáteszik még a reform mellett erősen kardoskodó Solvay és Vandervele, hogy e terv megvalósításával a forgalom is végtelenül megkönnyül és megtöbbszöröződik, a munkabérek vásárló ereje jelentékeny arányokban fog növekedni s az adóteher megszűnnék ólomsúlylyal nehezédni a munkásnép zömére. Nem huny szemet Solvay más fenyegető nehézségek előtt sem, a milyen a munka, a szorgalom, az emberi erők megfeszítésének csökkenése és elpetyhüdése volna az örökösödés eltörlése esetén, a tőkéknek a külföldi piacokra vetése egy fiskalis forradalom következményeként, más felől a vagyon elvesztegetése, mely azon arányban fenyegetne, a mely arányban az „à fonds perdu“ elhelyezések szaporodnának: továbbá az egyenes adó elégtelensége egy bizonyos határon túl s az egyenes adó túlhajtása által elősegített kijátszási rendszer. Mindezekkel számot vet Solvay, de nem tartja oly komoly bajoknak, melyeknek leküzdését ne lehetne idővel reményleni. A mi azonban legvégzetesebb az egész rendszerben, az az egyéni jogosult szemérem folytonos megsértése a legnagyobb fokú nyilvánosság által, melyben az ember egész élete egyetlen arithmetikai formulában lesz föltárva. Csak egy könyv vásárlása is mennyire zavarba hozhat, ha ezen ügylet nyilvános bizonyítása kétszeri hitelesítés által bárki előtt fölfedheti annak a tanulmánynak, annak a véleményárnyalatnak irányát és tárgyát, melyet az embernek oka lehet erkölcsi, illedelmi vagy magán-tekintetekből eltitkolni.

Mindez komolyabb dolog, mint a minőnek látszik. Az egész rendszerben a rendőri szellem diadalmaskodik. S tényleg Solvay is érzi reformjának ezt a fogyatkozását, csakhogy erényt akar

csinálni a kényszerűségből s úgy ajánlja a rendszert, mint a mely „kitünő eszközt adná a gyanús személyek ellenőrzésének“.

Azonban Solvay eszméjét mégsem ily szélsőségből kell megítélni. A rendszer gyakorlati oldala komoly figyelmet érdemel. Kevés collectivista program van, mely ily előrelátással lenne fölvetve, megfontolva. Solvay terve a társadalmi logika leg-tökéletesebb typusa, melyet, mielőtt a tudomány ítélete alá bocsátottak volna, előbb a tettek, a cselekvés emberei formuláltak. A proportionalismusban, mely az egész rendszer magva, a társadalmi igazságnak egy magasabb gondolata lappang. Ennek ki-vihetősége adja próbáját az egész rendszernek.

Solvay nem is habozott, eszméjét egy kis csoport belga sociologusnak bocsátani át bővebb kifejtés és alkalmazás végett. E célból 50,000 franknyi összeget tett le három évre egy elő-készítő bizottság kezébe, melynek tagjai Hector Denis, Guillaume de Greef, Emile Vandervelde és mások. Így alakult meg 1894. évben a társadalmi tudományok akadémiaja, előre kitűzött czéllal, meghatározott időtartammal, mely miután elkészítette rövid summarizátum munkatervének, egy külön könyvtár és nemzetközi bibliographia szervezéséhez fogott, oly célból, hogy összegyűjtse, osztályozza és katalogizálja a gazdasági vagy társadalmi kérdésekre vonatkozó bármely nyelven írott documentumokat s az idevágó közleményeket, congressusi jelentéseket, parlamenti jegyző-könyveket stb.

Azonkívül conferentiák tartását is kilátásba helyezik az intézet keretében, melynek még egy évi fennállása van. Akkor befejezést nyernek az előtanulmányok s a társadalmi transformismus elve egy nagy lépéssel haladt ismét előre, ha mindjárt nem is fogja elérni azt a célt, melyet első sorban tűzött maga elé: a pénzrendszer teljes eltörlését.

*

„A két évi szolgálat és a hadsereg“ — e cím alatt fejt ki *Claretant* ugyane füzetben nézeteit Európa jövőjének e nagy kérdéséről, azok után a számos viszontagságok után, melyeken Franciaországban a katonai szolgálat szabályozása keresztültment. Tudva van ugyanis, hogy a francia nemzet a rettenetes katastrofa hatása alatt, mely a német háborúban érte, minden áldozatra készen elfogadta az ötéves szolgálati időt az egy évi

önkéntességgel. De alig mult el a csapás, az egyéni érdekek győzedelmeskedtek, az egyenlőségi szellem is meghallgattatást követelt, s így jött létre az 1889. július 5-iki törvény, mely a a szolgálatot három évre reducálta, egyúttal azonban eltörölte a föltételes sorozást s még az 1872-iki törvény fölmentvényeit is.

Most a francia törvényhozást újabb katonai reform foglalkoztatja, mely *Jung* tábornoknak 1894. novemberében tett indítványára egyforma két évi szolgálatot akar a hadseregben behozni. Az elv, mely a törvényhozó előtt lebeg, itt is a teljes egyenlőség elve a véradó tekintetében. Tehát nem kell az 1872-iki törvény által elfogadott egy évi föltételes besorozás, ellenben rámutat a javaslat indokolása Németország példájára, mely midőn két évre reducálta a szolgálati időt s midőn a hadsereget a nemzet iskolájává tette, csak az államtudomány, a sociologia magasabb elveit tartotta szem előtt, hogy t. i. lehető legtöbb katonailag és főleg *egyöntetűen* képzett elemet nyerjen a hadsereg számára.

A mi ez utóbbi követelményt illeti, Claretant azt veti ellen, hogy hiszen a német katonák sincsenek egyöntetűen képezve. A gyalogosok két évet szolgálnak; a lovasságnál és lovas tüzérségnél három évig maradnak a zászló alatt. Az egészségügyi csapatok 1—2 évig terjedő szolgálatot tesznek, a vonatcsapatok csak hat hónapot, végre a tanítók csak egy évi szolgálatra vannak kötelezve, a protestáns lelkészek tíz hétre, a katolikus lelkészek hét évi haladékat kapnak, s ha fölszentelt papokká lesznek, a tartalékba osztatnak. Az egy évi önkéntesség is érvényben van.

A két évi szolgálatra vonatkozó francia törvényjavaslat most gyökeresebben akarja az egyöntetűséget keresztülvinni. Eddig voltak francia katonák, a kik az 1889-iki újonczozási törvény 21., 22., 23. paragrafusai értelmében egy évi szolgálatot teljesítettek. Most ezeket is két évi szolgálat alá akarják vetni.

Egyéb rendelkezéseit az 1889-iki újonczozási törvénynek csak részben módosítja, részben érintetlen hagyja az új javaslat. Így azt a jelenleg érvényes intézkedést, mely kizárja a hadseregből a megbecstelenítő büntetést szenvedett egyéneket. Hallgat a javaslat azokról a katonákról is, a kik eddig bizonyos büntetendő cselekmények miatti elítéltetés alapján az afrikai könnyű gyalogsághoz osztattak be, valamint arról sem szól, hogy az egész fegyveres erő katonai törvények alá lesz-e vetendő ezután is, mint

most? vagy pedig a fegyveres rendőrség és csendőrség a községek hatáskörébe utaltassanak? Nem említi az új javaslat a naturalizáltakat, kiket pedig a jelenlegi törvény fölvesz a francia hadseregbe, s végre igen számos lényeges kérdést, így a tartalékosok szolgálati viszonyait, az önkéntes szolgálatot, sorozó bizottságokat is a rendeleti úton való szabályozás körébe utalja.

Mindezeket a részletes kérdéseket nem érintjük itt, a midőn a szolgálati idő nagy elvi kérdése körül foly a harc. Minket különösen az a mód érdekel, a mint Claretant a két évi szolgálati idő ellen határozott állást foglal, hivatkozva a német hadügy-minister, Bronsart von Schellendorf szavaira, a ki nyíltan beismerte, hogy a két évi szolgálati idő beválásának csak egy nagy háború lehet a próbaköve.

Különben is — folytatja Claretant — a német kormány csak végső szükségében szánta el magát a két évi szolgálatra, miután előzetesen a leghatározottabban tiltakozott ez ellen, attól tartva, nehogy a hadsereg értéke szenvedjen csorbát e miatt. Elfogadta, mivel e látszólagos concessióval kellett megvásárolnia a Németországtól követelt újabb áldozatokat, s mert ebben nagyobb számú legénység kiképzetésének látta biztosítékát. Ismeretes ugyanis, hogy Németország nem képezhetette ki eddig egész contingensét. a katonai szolgálat alól számosan kibujtak. Ellenben Franciaország 1889 óta egész contingensét kiképezi, neki tehát nincs mit nyernie a cserén.

Nem kevésbé tarthatatlanok a két évi szolgálati idő mellett az egyenlőségi szellemből meritett érvek. A mezei munkás, a ki aránylag kellemes és kényelmes két évi élet után ragadja újra kezébe a kapát, csak csekély áldozatot hoz hazájának, holott a szegény tanuló, ki tanulmányait kénytelen hosszú időre megszakítani, pályáját áldozza fel.

De továbbá a szolgálati idő tartama nem is bír befolyással a hadi állományra, ellenben befolyással bír a békeállományra. Ezt bizonyítja be további fejtegetéseiben Claretant, kiszámítva, hogy normális körülmények közt a két évi szolgálat a békeállományt 72,740 emberrel, azaz körülbelül 16⁰/₀-kal apasztaná. Mi több, a legénység kiképzése sem nyerne semmit. A szolgálat már is oly rövid, hogy a kiképzés sohasem éri el azt a maximumot, melyen túl stagnálnának lehetne mondani. S ezt következőleg bizonyítja be Claretant. 100 ember közül ma 70 három

éves, 30 pedig egy éves. Ez összesen 240 kiképzési évet ad, holott a két éves szolgálati idővel csak 200-at adna.

Bármerről forgassák is hát, a két évi szolgálati idő mivel sem igazolható. Azzal az elviselhetetlen szigorral, mely a fölmentések eltörlésével járna, s mely a két évi szolgálat kikerülhetetlen corollariuma, csak az egyenlőségi törekvésnek kedvez, de az ország el nem fogadhatja. Az igaz, hogy a két évi szolgálat csökkentené a budget terheit, de, mondja Claretant, misem könnyebb, mint a tetteges állomány rovására költségmegtakarításokat eszközölni. Erre minden újonczozási rendszer alkalmas. Sőt a két évi szolgálatnak itt is hátránya az, hogy a budgetet gyors rázkódásoknak teszi ki, mikor az évi létszám fölemeltetik. Albrecht főherczeg szavaival végzi a cikket, ki midőn az osztrák hadsereg hanyatlásának okait kereste, azt abban találta meg, hogy „a császári királyi hadsereg — úgymond — 1816-tól 1830-ig csak *adminisztrálva* volt.“

*

Franciaország pénzügyi rendszerét ismerteti *Leon Salefranque* a „*Revue*“ egy következő cikkében, bevezetéseül a folyóirat egy új rovatának, mely a költségvetési és pénzügyi kérdéseket szándékozik felölelni. Ez az első rész a francia állam bevételeit állítja össze, az utolsó, 1893. évi zárszámadások alapján, hat rovat alá foglalva az állam bevételeit a következő címek szerint:

I. Egyenes adók. II. Közvetett adók. III. Állami monopoliumpok és vállalatok jövedelmei. IV. Állami jószágok jövedelmei. V. A költségvetés különféle bevételei. VI. Átmeneti bevételek.

Mіндеzen rovatokat két főcsoport alá foglalja, a szerint, a mint adóból eredő bevételek, vagy nem adóból eredő rendes bevételek.

Az előbbiekhöz tartoznak mindenekelőtt az egyenes adók, négy cím alatt, nevezetesen: a földadó, a személyi ingó-adó, az ablak- és ajtó-adó, a kereseti adó.

A földadó Franciaországban nem képez külön adónemet a házadótól, mely utóbbi a lakóházak tiszta jövedelme alapján számítatik ki, akár a tulajdonos foglalja el, akár pedig másokkal lakatja ingyenes vagy terhes címen. E tiszta jövedelem a bérjövedelem tíz évi összege alapján állapítottatik meg, az érték egy negyedrésze levonásával a fentartási, javítási és romlási költ-

ségekre; gyárak-, műhelyek-, malmoknál pedig egyharmad levonásával.

A tulajdonképeni földadó Franciaországban 50.035,159 hektárra terjed ki, melyek 8.454,218 birtokos által bírt 151 millió 091,992 parcellára vannak osztva. Összes adóhozadéka a földadónak 1830-ban 246·5 millió, 1869-ben 318·3 millió, 1893-ban 392·1 millió volt.

A személyi ingó-adó egyazon község minden lakói közt egyenlő s három munkanap értékének felel meg. Minden községben a közgyűlés a prefet javaslatára állapítja meg évenként a munkanap átlagos értékét, de nem szabhatja azt 0·50 centime-nél alacsonyabbra, sem 4 fr. 50 c.-nél magasabbra.

Az ingó-adó a személyes lakásra rendelt helyiségek bérértékére van alapítva, s ennek alája van vetve minden bútorozott lakás, akár a tartózkodáshelyen, akár más községben. Még akkor is fizetendő, ha a tulajdonosnak házbér nem fizettetik, tekintet nélkül arra, hogy a bútorok a lakó tulajdonai-e vagy nem. Az sem szükséges, hogy egy lakást tényleg lakjanak, elég ha be van bútorozva, s ha rendelkezésre vagy használatra tartják fenn.

1830-ban a személyi ingó-adó 41·3 milliót hozott, mely szám 1869-ben 90·3 millióra emelkedett, 1893-ban pedig 155·8 milliót ért el. A jövő évi költségvetésben ez adónem az ajtó- és ablak-adóval együtt már a 156·9 millióra előirányzott általános jövedelmi adóval helyettesítettik.

Negyedik helyet foglal el az 1791-ben behozott, 1793-ban eltörölt, de a IV. évben (1795) újra helyreállított s a VII. évi brumaire 1-i törvény által végleg rendezett kereseti adó. Ezt minden francia vagy idegen tartozik fizetni, ki Franciaországban a törvény által felsorolt kivételekbe bele nem foglalt kereskedést, ipart vagy más foglalkozást űz.

Az egyenes adókkal hasonnemű adók közé sorozza a czikk az 1893. ápril 28-iki törvény alapján behozott kerékpár-adót, mely 10 frankban van megállapítva, de évről-évre többet hajt s 1897-re már 3·3 millióra van fölvéve, a melyből 2·6 az államot, 0·7 a községeket illeti. Ilyen még az 1871. szept. 16-iki törvény által teremtett tekeasztal-adó s az ugyanazon törvény alapján a clubbok, casinók, egyletek tagjaira a tagdíjak arányában kivetett adó. Kivételt képeznek ez alól a jótékonyági és segélyegyletek, a tudományos, irodalmi, gazdasági és zeneegyesül-

letek. Ez adó hozadéka 1898-ban 1·4 millió volt. Végre az 1893-ik évi zárszámadásokban két millióval szerepelt hadmentességi adó.

Mint külön adónemek tárgyalatnak az állami felügyeletnek inkább díjait képező következő ellenőrzési illetékek, ú. m.: gőzgépek próbája utáni, gyárak és ásványvíz-raktárak felügyelete utáni, továbbá súly- és űrmértékek, szesz- és sűrűségmérők hitelesítési, gyógyszer-tárvizsgálati stb. díjak és a bányailletékek.

Második nagy csoportot képeznek a közvetett adók s ezek között, mint első főosztály, a jogilletékek és díjak, melyeknek tárgyai rendkívül különbözők s csak formailag függenek össze. Következő kategoriákat különböztet meg ezekben a szerző: Átruházási illetékek, terhelő czímen (adásvétel és csere), vagy ingyenes czímen (ajándékozás, örökösödés). Amazok ismét ingó értékekre, ingókra és ingatlanokra vonatkozhatnak.

A mi az ingó értékeket illeti, minden értékpapir-üzlet, kivéve az állami járadékpapirokat, helyet ad az üzlet tárgyát képező érték utáni átruházási illeték fizetésének, leszámításával a még hátralékos fizetési részleteknek.

A közvetett adók második fejezete alatt foglaltanak a jogilletékek és díjak, illetékegyenértékek, fokozati, százalék és jelzálogilletékek, utóbbiak bejegyzési és átíratási illetékekre ágazva; a harmadik fejezet alatt a birói illetékek, peres és perenkívüliek, melyek közül az előbbieket 1830-ban 9 milliót, 1869-ben 12·3 milliót, 1890-ben 20·8 milliót eredményeztek, végre 1890-ben 17·2 millióra estek alá; míg az utóbbiak az 1897-iki költségvetésben 23·4 millióval szerepelnek.

Jönnek aztán a különféle bevételek címe alatt a birság-pénzek (egy millió), eljárási költségek (500,000 fr.) stb., s végül, mint a közvetett adók második nagy osztálya, a bélyegadó, mely — beleértve a hirdetménybélyegeket, bélyeges fuvarleveleket, a francia és idegen értékpapírok bélyegilletékeit — 1893-ban összesen 162·2 milliót tett ki, s 1827-re 175 millióval van fölvéve.

Az 1893. április 28-iki törvény egy új adót hozott be a tőzsdeműveletekre, mely szerint minden tőzsdeügylet, melynek tárgya ingó értékek vétele vagy eladása, készpénzfizetésre vagy határidőre, 1000 frankonként 5 centime illeték alá vettetik, report-üzleteknél $2\frac{1}{2}$ centime alá. Ámde az 1895. december 29-iki

törvény az illetékeket háromnegyeddal szállította le a francia járadékoknál. A tőzsdeügyletekre vetett adó az 1893. év hét hónapja alatt 4·4 milliót adott, 1894-ben 10·5 milliót, 1895-ben 10·1 milliót. Az 1896. évi budgetben 10·6 millióval, az 1897-ikiben 10·1 millióval van előirányozva.

Még egy más adónem szolgált jelentékeny bevételi forrást a budgetnek, ez az értékpapírok jövedelmi adója, melyet az 1872. június 29-iki törvény vitt be a francia fiscális rendszerbe. E törvény értelmében minden néven nevezendő pénzügyi, ipari, kereskedelmi szövetkezetek, társulatok és vállalatok részvényeinek kamatai, osztalékai, jövedelmei s minden egyéb bevételei, valamint a departementok, községek, közintézetek s a fentebb említett társulatok, szövetkezetek és vállalatok kölcsöneinek és kötvényeinek kamatai adó alá esnek.

Az 1875. június 21-iki törvény ugyanezen adó alá vetette a kötvénybirtokosoknak és hitelezőknek fizetett praemiumokat, nyilvános papirokat és más kölcsönczímleteket. Ezen adónem hozadéka az 1893. évben 67 millió volt 1676 millió megadóztatott tőke után.

V. cím alá a vámjövödelmeket foglalja a cikk. Ezek részint a külföldről jövő cikkekre vetett fogyasztási adót képeznek: ez a fiscális vám; másfelől pedig a külföldi árúra vetett adót oly célból, hogy emeljék annak árát a behozatalnál, nehogy a belföldi áruval versenyezessen. Ez a védvám. A tulajdonképeni vámilletékek ma behozatali és statisztikai vámokra oszlanak. A kiviteli vámok 1881 óta többé nem hajtanak jövedelmet. A behozatali vámokat kettős tarifa szabályozza az 1892. január 12-iki törvény szerint: általános és minimális tarifa. Utóbbi oly államokkal szemben alkalmaztatik, melyek megfelelő előnyökben részesítik a francia árukat, tehát legtöbb kedvezményes államok, mint Svéd- és Norvégország, Belgium, Svájc, Németalföld és Görögország. A behozatali vámok 1830-ban 97·7 millióról 1869-ig 71·7 millióig szálltak alá az 1860-iki vámreform következtében, de már 1880-ban 279·9 millióra emelkednek s 1893-ban 410·7 milliót érnek el.

Külön csoportot képeznek Franciaország bevételi budgetjében a fogyasztási adók, minők az italtra, sóra, olajra, eczetre kivetett adók, továbbá a czikoriára és a szappanra. Mindezek 598 milliót tesznek ki az 1897. évre, a mely számból egyedül

a bor, almabor, szesz és sör 458'6 millióval van képviselve. Az italméresi engedély 15 franktól 125 frankig csak 13'4 milliót eredményez, egyéb engedélyek összesen 400,000 frankot. Végre a játékkártya-adót is módosította az 1895. december 28-iki törvény, a mennyiben megkülönböztetést tesz a közönséges kártyák és a clubb-kártyák közt, továbbá a 36-lapos és 36-nál több lapos kártyák közt; ezeknél 0'75 centime-ot szedve a rendes és 1'50 cm.-ot a clubb-kártyák után; amazoknál 1'25 cm.-ot és 2'50 cm.-ot.

Áttérünk most az indirect adók és jövedelmek sorát bezáró cukoradóra, melynek tételei 100 kilogrammonkint 24 és 60 frank között váltakoznak. Azonkívül az idegen országokból behozott nyers cukor 100 kilogrammonkint 7 frank vám alá esik, mely nem téríttetik vissza kivitel esetén. Mindent összevéve, úgy a bel-földi, mint az idegen cukor után a vám és fogyasztási adó hozadéka 1893-ban 194'9 milliót tett ki.

Állami monopoliumok és iparvállalatok a következők:

1. az állam által gyártott gyufa és lőpor eladásából s a feldolgozott dohányból befolyó jövedelmek;

2. a posta, távirtda és telefon kezeléséből befolyó jövedelmek;

3. különböző vállalkozások, melyeknek bizonyos hányada a kincstárt illeti. Ilyenek a pénzverés bevételeinek fölöslege, az államnyomda kiadásaiból fenmaradó fölösleg; az államvasutak üzeméből, a hivatalos lapok kezelése után s a tonkingi kábelből megmaradó haszon. Érdekes e fejezetnél a fejlődés, mert míg 1830-ban az egyedárúságok még csak 105'7 milliót eredményeztek, 1869-ben pedig 374'3 milliót, addig 1893-ban 631 millió folyt be e czímen.

Szorosan véve kívül esik a czikk keretén az államjavak és az erdőségek jövedelmeinek kimutatása, habár ennek adatai is igen tanulságosak. Így alakul meg a francia milliárdos budget, oly adórendszerrel, mely a közvagyonosodás normális fejlődése elé hártott akadályok nélkül több mint három milliárd rendes bevételt biztosít az államnak.

A „*Revue Philosophique*“ júliusi száma közérdekű cikket közöl Münztől „*La logique de l'enfant*“. (A gyermek logikája) címen.

Az alapos tanulmányra valló cikk kifejti, hogy a gyermek, a kit nem tanítanak gondolkodni, ép úgy, a mint megtanul látni és hallani, a figyelmes szemlélő előtt tanúságot tesz arról is, hogy képzezeit logikailag kombinálja, vagyis magától tanul gondolkodni is. Gondolkodik már sokkal az előtt, mintsem ismerné a beszédet, mint a gondolatok kifejezőjét az emberek között, sokkal azelőtt, mintsem sikerülne artikulált nyelven megértetnie, kifejeznie magát, s képes volna egy szót is kiejteni. Előítélet tehát az, hogy nyelv nélkül nem létezik értelem. Kétségkívül a gondolkodás annyi, mint belső beszéd; de teljességgel létezik egy szavak nélküli nyelv is.

Főlemlíti Preyer természettudós érdekes észleleteit, melyeket ez kis fián tett. Ennél, háromszáztizenkilenc nappal születése után oly hallási tünetény mutatkozott, mely értelmének jelentékeny fejlődöttségéről tanúskodott. Így észrevette, hogy, ha tányérjára kanálával, vagy pusztá kézzel üt, a keletkezett hangok egymástól különböznek, s erre vonatkozólag a kis fiú szemmel láthatólag próbákat tett. Valamivel később megfigyelte majdnem minden reggel az zajt, melyet a kályhának szénnel való megtöltése okoz. Midőn egyszer a szomszéd szobában álló kandelóval történt ez, a gyermek arra fordította fejét, a mely oldalról a hang jött. Nem látván semmit sem, fejét a szobában levő kályha felé fordította, melyet előzőleg raktak meg szénnel s arra kérdő tekintetet vetett. Ez arra mutat, hogy a logikai működés itt hallási benyomásokra alkalmazva, megelőzi a beszélési képességet.

Tizenhét hónapos korában a kis fiú el akarta érni egy neki nagyon magas szekrényen levő játékszerét. Ez nem sikerülvén, ide-oda futkosott, valahogy egy párnát szerzett, fölállt rá s elérte az annyira óhajtott játékszereket. Szavakkal nem gondolkodhatott, mivel a szavakat nem is ismerte. Mióta tizenöt hónapos korában megégette a gyertya lángjában ujját, nem lehetett rábírníni őt arra, hogy kezével a gyertya felé közeledjék. Hasonló tünetények különben minden más gyermeknél tapasztalhatók. A jogosnak, vagyis annak, a mi meg van engedve, vagy parancsolva van, és a jogtalannak, vagyis annak a keletkező érzete, a mi meg van tiltva, arra vall, hogy a gyermek